

Az emberi gonoszság lélektanáról

Aki hosszabb időn át lelki betegek gyógyításával foglalkozik, előbb-utóbb rádöböd arra, hogy néha maga a gonoszság az, ami megjelenik előtte betegség képében. Ilyenkor az emberi lélek rejtelméi mintha egy pillanatra más megvilágításba kerülnének. A terapeuta úgy érzi, hogy a különféle tünetek csak paravánként szolgálnak a gonoszság számára, így próbálja meg átvérni az embereket, beleértve őt magát is.

Ez a felismerés azért megdöbbentő és zavarba ejtő, mert a szakma írott és íratlan szabályai szerint nincsenek jó és rossz lelkű emberek, hanem csak egészségesek és betegek. Azokat a személyeket, akik zavart elmeállapotuk vagy valamilyen viselkedési rendellenességük miatt gyógykezeltetik magukat, attól függetlenül, hogy milyen erők munkálkodnak bennük, gyógyításra szoruló betegnek kell tekintenünk. A szakmai-tudományos megközelítés nem tartalmazhat semmiféle értékítéletet. Nem mondhatjuk rá valamilyen viselkedésre, hogy az jó vagy rossz, olyannak kell elfogadnunk az embereket, amilyenek. Csak így, ebben az elfogadó légkörben lehet elvárni a kientől, hogy megnyilatkozzon és feltárja titkait, minek eredményeként – állítólag – meggyógyulhat. Terémszetesen szó sincs arról, hogy minden lelki beteg a benne rejlő gonoszság áldozata volna. Ám vannak ilyen esetek, és ezek arra figyelmeztetnek bennünket, hogy az emberi gonoszság sokféle formát ölthet. Olykor a tudományt is képes az orránál fogva vezetni.

Az emberi megismerésnek, persze, vannak más formái is. Mint ismeretes, a keresztény vallási modell szerint a lét a jó és a rossz erők, az Isten és a Sátán küzdelme. A titáni küzdelem tétje pedig nem egyéb, mint az emberi lélek. Ebből a nézőpontból egyetlen fontos kérdés létezik csupán, mégpedig az, hogy a jó vagy rossz győzedelmeskedik az emberi lélek felett. Ha nyitott szemmel járunk a világban, és napjaink eseményei alapján próbálunk valamiféle mérleget vonni a dolgok állásáról, azt kell mondanunk, hogy bizony a Sátán viszi el a pálmát. Azok, akik alaposabban beléggondoltak ezekbe a dolgokba, hajlamosak azt állítani, hogy korántsem átmeneti jelenségről van szó, hanem az a világ alapvetően gonosz, amelyben a jó csak „ritkán rúg labdába”.

Jóllehet a világ tele van gonoszsággal, a keresztény modellről ma mégis az a vélekedés járja, hogy korszerűtlen és tudománytalan. A felvilágosult világ azon az állásponton van, hogy minden emberi magatartásnak ésszerű, racionális érvekkel alátámasztható magyarázata van. A lélektan szempontjából például a viselkedési rendellenességek, mentális zavarok, lelki elferdülések a betegség tünetjei, amelyek traumatikus élményekre vezethetők vissza. Ebből a racionalista nézőpontból a hétszeres gyilkosról sem állítható, hogy az maga a megtestesült gonoszság, hanem az élet kisiklásának egy „speciális” példája. A róla készített szakvéleményben szó esik a „nehéz gyermekkor”-ról, a „családi élet problémái”-ról, az „agresszív önkifejezés”-ről és más hasonlókról anélkül, hogy világossá válna, mindez jó vagy gonosz emberre vall-e. A szakma az egészség-betegség modelljében gondolkodva nem tehet mást, mint hogy körülményes szakkifejezésekbe csomagolja mondanivalóját anélkül, hogy az elkövetett bűnről árt vagy b-t mondana. És ezzel a Gonosz máris egérutat nyert, az ujjá kőre csavarta a tudományt.

Az alapvető dilemma tulajdonképpen az idők kezdete óta fennáll, és nem kevés gondot okoz az emberiségnek. Az egyszerű, józan észjárás szerint az emberek között természetüktől függően vannak jók és gonoszak. Vannak, akik elfogadják és tiszteletben tartják a tízparancsolatot, mások az ördöggel cimborálnak: irigyek, hazudnak, csálnak, lopnak, gyilkolnak. A józan észjárás szerint a dolgok rendje az, hogy mindenkinek vállalnia kell a felelősséget viselt dolgaiért. Aki vétkezett, azt rá kell venni arra, hogy bűnbánatot gyakorljon. A modern lélektan ezekben a kérdésekben vak. De nem csak vak. Azzal, hogy a morális krízist nem a lélek kisiklásaként, a gonoszságot nem bűnös megnyilvánulásként kezeli, hanem betegségi tünetként, amit megpróbál begyömöszölni az egészségügy foszladozó hálójába, mindent összekuszál. A diagnózis és a terápia tele van kibúvóval a Gonosz számára, ami nem alkalmas a viselkedés társadalmi szabályozására.

Az emberi lélek rejtélyével, a jó és a rossz problémájával évszázadokon át az egyház próbált megbirkózni. A tudományos gondolkodás térhódításával a vallási modell háttérbe került. A modern társadalmak prófétái – a tudósok – most azzal áztatják magukat, hogy az emberi

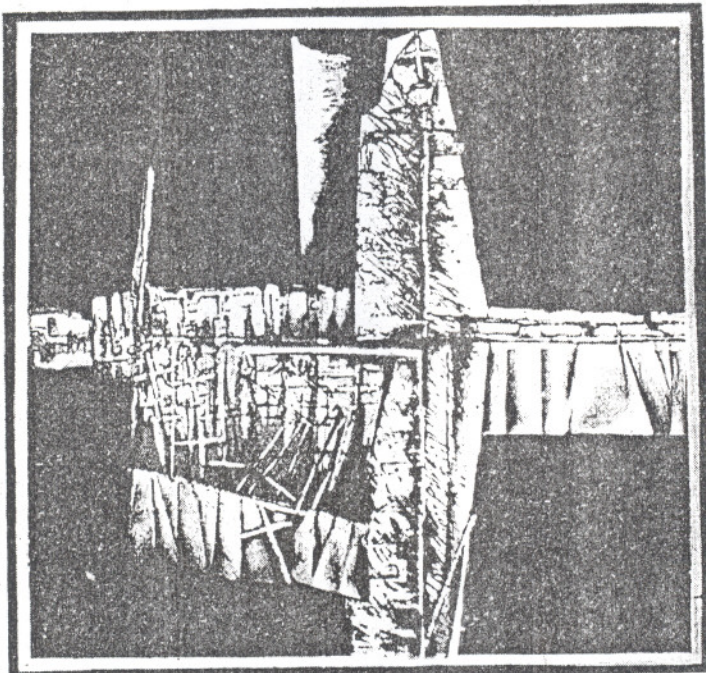
életet a fizika természeti törvényeinek a szigorával is meg lehet magyarázni. A lélektan több mint száz éve mindent elkövetett annak érdekében, hogy megfeleljen ennek a feladatnak. A rejtély azonban megoldatlan maradt, és az ember természetét, lelkét illetően sötétben tapogatózunk továbbra is.

Közben a lélektan elkövette azt a hibát, hogy a mosdóvízzel együtt kiöntötte a gyereket is. Attól a pillanattól kezdődően, hogy a könnyebb megoldás irányát választva „értékmentes”-nek definiálta magát, vagyis a jó és a rossz szétválasztásának gyötrelmesen nehéz feladatát megtagadta, igazán nem tud mit kezdeni az emberi élet legmeghatározóbb kérdéseivel. Ez pedig csak a kisebbik baj. A nagyobb baj az, hogy az orvosi modell végletekig való feszítésével betegségi tünetmákká formájában a legnagyobb gonoszság is igazolást nyerhet.

Magára veheti-e a tudomány, hogy elbizakodottságában (mint annyiszor) kiengedje a palackból a gonosz szellemet, amit az egyház az elmúlt évszázadok során a legnagyobb erőfeszítések árán sem tudott megnyugtató módon palackba zárni? Nem volna-e szerencsésebb engedni az elfogulatlan szakértő pózából lemondani a titkok tudójának mítoszáról, és segíteni megkülönböztetni a jót a rossztól? Egy galád és elaljasuló világban talán ez szolgálna leginkább a haladást és az emberek boldogulását.

Tudom, hogy a pszichológus részéről szentségtörés ilyesmit mondani, de a kor, amelyben élünk (gondolva itt az elmúlt évek balkáni vagy a jelenlegi algériai eseményekre), olyan helyzet elé állít bennünket, hogy az ember természetével és a pszichológia szerepvállalásával kapcsolatosan néhány dolgot feltétlenül újra kell gondolnunk. Túl sokan cimborálnak ma az Ördöggel ahhoz, hogy a tudománynak a azon belül a lélektannak tűzbe kellene tennie értük a kezét. Ezért tartom örömdetesnek, M. Scott Peck gondolatébresztő könyvének, az Ördögi embereknek a megjelenését, amelyben az emberi gonoszság lélektanának a megalapozására tesz kísérletet. (Város fM Kft., Budapest, 1997). Meglátásaira újabb eszmefuttatások keretében még visszatérünk.

Dr. HÓDI Sándor

Kazinczy Gábor: Ballada II.